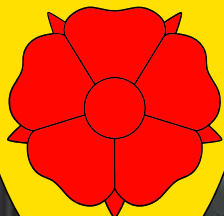

BLAKER OG SØRUM HISTORIELAG

1970

SØRUM-SPEILET

NUMMER 3-2025 - 31. ÅRGANG

**Fløterbrakka på Vestby
Trostefangst med done
Frogner gjennom 80 år
Jettegryter
Vernepris til Slora Mølle
Blaker kapell
Olsok på Frogner**

Lederen har ordet!

Vi har nå lagt bak oss en sommer som har vært nest varmest i moderne tid; det er en bister påminnelse om at klimaskiftet er i ferd med å innhente også oss her i Norge.

Men arbeidet i Historielaget går ufortrødent videre - uavhengig av vær og vind. Vi har lagt bak oss en forsommer som var «spekket» av aktiviteter; juni måned var ganske hektisk en periode:

- Fredag 13. juni var det «Bokslepp» i Lørenfallet

- Lørdag 14. juni var det tur til Finnskog-museet

- Søndag 15. juni var det Slora Mølles dag

- Mandag 16. juni var det sommerfest hos Bingen Lenseminneforening

Under «Boksleppet» i Lørenfallet delte Elin Mørk og Petter Bassøe ut «overligger» av Bygdebok nr. 1 (fra 2003), Bygdebok nr. 2 (fra 2005) og Bygdebok nr. 4 (fra 2010).

Ca. 80 bøker ble delt ut til overraskede og lykkelige mottakere. Nå gjenstår bare et slepp i Frogner for Bygdebok nr. 5 (fra 2013).

Turen til Finnskogen ble «fullbooket» i god tid før påmeldingsfristen.

Besøket ble meget vellykket etter at Rolf Reikvam og Randi Fjørstad hadde lagt ned en kjempejobb på forhånd. Vi vil anbefale våre medlemmer å besøke det nye museet - som vil bli åpnet i november av selveste dronning Sonja. Museet har kostet ca. 120 millioner kroner å bygge - og har en meget «spenstig» arkitektur. Under bussturen til Finnskogen underholdt Dag Kjensjord turdeltagerne med historikk og anekdoter som ble satte stor pris på.

Slora Mølles Dag ble - som i fjor - meget vellykket og med god deltakelse. Dagen ble avsluttet med at styreleder Kristoffer Andersen fra Fortidsminneforeningen Oslo og Akershus trådte fram og meddelte at Slora Mølle hadde fått hederlig omtale og kr. 25.000 fra Stiftelsen UNI og Fortidsminneforeningens Vernepris for 2025. Bjørn Jødahls feiende avskjedskonsert ble også verdsatt av publikum.

Fra venstre: Elin Mørk, Hege Udnæs Hoel, Randi Fjørstad (fra Redaksjonen), Peter Bassøe, Vidar Harfallet og Helge Seiertun. Ikke til stede: Even Woxen og Njål Foss. Foto: Per Stykket

Som leder av BSH ble jeg invitert til **sommerfesten ved Fløterbrakka** - et sted jeg faktisk aldri tidligere har besøkt. Det ble en god mottakelse og hyggelige ord fra leder Berit Leikhammer. Vi ble enige om å styrke båndene mellom våre foreninger i tiden som kommer. Utveksling av referater fra våre styremøter er et godt tiltak i så måte.

Olsok-feiringen den 29. juli i Frogner kirker ble en stor begivenhet. Etter tidlig kommunikasjon mellom Berit Daae i Frogner Menighetsråd, Sørums Bygdekvinne- og Elin Mørk, ble det besluttet å gå sammen om et felles arrangement. I et felles møte hos Berit Daae 19. juni ble arrangementet planlagt til minste detalj. Til Olsok-arrangementet ble begge kirkene i Frogner. Første delen startet i «Gamlekirken» - som nærmest var overfylt. Det antas at ca. 100 mennesker deltok. Etter gudstjenesten gikk vi alle over til den «nye» kirken - 100 år i år. Her ble det et interessant foredrag om Pilegrimsleden av Asbjørn Langeland.

Temaet «Pilegrimsleden» er dagsaktuelt for BSH; det kommer til å bli satt i gang de første skritt med oppgradering av strekningen gjennom bygda allerede denne høsten. 20. juni ble historielaget tildelt i overkant av 93.000 kroner fra Romerike Sparebank til dette formålet.

På forsommeren startet vår nydannede **IT-gruppe** sitt arbeide med å oppgradere vårt IT-anlegg. Dette anlegget er basert på bruk av en bærbar PC.

«Videokanon» ble samtidig anskaffet; nå er anlegget i ferd med å bli «klappet og klart» for å kunne bruke kontoret på Nordli litt mer «profesjonelt». Med dette utstyret på plass, ligger det nå vel til rette for innføring og opplæring i Styre Web og Lokalhistoriewiki utover høsten.

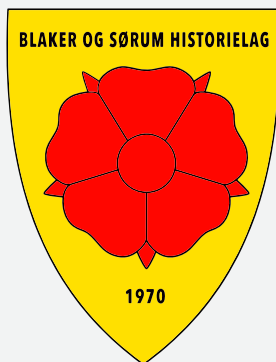
Siden sist har det blitt opprettet ytterligere en støttegruppe for styret i BSH: En støttegruppe for **Arkivering**. Arkivering er en «hjertesak» som har vært på dagsorden hos BSH over lang tid - det er et tidskrevende arbeid. Takket være heldig «timing» har vi nå klart å «tromme sammen» en gruppe personer med tung faglig bakgrunn fra arkivering - til å ta et tak for oss.

Gruppen hadde sitt første møte på Nordli torsdag 7. august 2025.

Gruppen består av følgende personer:

- Toril Wikesland - leder
- Karen Henriksen - medlem
- Inger Beate Sanneland - medlem
- Marit Furuseth - medlem
- Randi Fjørstad - medlem

Dette er en slagkraftig gruppe, som er innstilt på å gjøre en viktig jobb for oss. På vegne av styret i BSH deltok jeg selv på dette møtet - og fikk et meget godt inntrykk av de planer som ble drøftet om framdriften. Når jobben er ferdig håper jeg at BSH vil ha et arkiveringssystem som gir

SØRUM-SPEILET

Medlemsblad for
Blaker og Sørums Historielag

Redaksjonen

Randi Fjørstad – 901 42 163
Anne-Marie Lund – 477 57 261
Elin Mørk – 958 62 613
Ingun Orderud – 995 14 523

E-post

blakerogsorumhistorielag@outlook.com

Adresse

Blaker og Sørums Historielag
Nylandveien 3
1923 Sørums

Styreleder

Per Stykket
Telf. 909 65 313
E-post: psty@online.no

Kontonummer: 1321 08 05189

Vipps nr.: 75141

Org.nr.: 984252994

Hjemmeside

www.blakerogsorumhistorielag.no

Korrektur

Lillian Mobæk

Grafisk design

Kirsebom Foto & Media

Opplag

700 eksemplarer
ISSN 1894-8154

Trykk

X Ide As, 1472 Fjellhamar

*Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.*

Forsidebilde:

*Utsikten fra Fløterbrakka på Vestby.
Foto: Ingun Orderud*

Styremøte holdt på Vølneberg gamle skole. Fra venstre: Elin Mørk, Peter Bassøe, Vidar Harfallet, Per Stykket, Hege Hoel og Hege Seiertun. (Ikke til stede: Njål Foss og Even Woxen). Foto: Randi Fjørstad

dokumentflyt - og hvor dokumenter og gjenstander vil bli sporbare i et enkelt lokaliseringssystem.

Digitale vandringspill - det første av tre spill for Sørumsand er klart for visning, etter iherdig jobbing i sommer av Lillian og Odd, og med god hjelp fra Morten Svendsen som kjentmann. Rektor Ragnhild Klafstad på Bingsfoss ungdomsskole blir nå informert om dette. Vi håper at skolen vil ta i bruk dette verktøyet - som en rekke kommuner på Romerike allerede har gjort.

Når det gjelder høstens program for BSH – så er det meste planlagt: se info i den grønne boksen under. I tillegg satser

vi på å få gjennomført en rusletur eller to i løpet av høstmånedene; en egen rusleturkomite er nå dannet med medlemmene: Elin Mørk, Hege Udnæs Hoel og Aud Bingen.

Og så vil jeg minne om at historielagets hus på Nordli holder åpent mellom kl. 11-14 hver første onsdag i måneden. Vi setter stor pris på besøk!

Til slutt vil jeg oppfordre våre medlemmer til å komme med innspill til oss i styret om aktiviteter og saker som vi bør ta tak i.

Ønsker alle våre medlemmer en fin høst.

Per Stykket

Torsdag 23. oktober kl 18.00

Åpent møte på Festiviteten. Et samarbeid mellom historielaget og styret i «Teten». Da feirer vi at Teten fyller 90 år. Det vil bli vist gamle bilder fra Sørumsand, dronebilder og «snutter» fra gamle revyer. Sangeren Frode Johansen med forestillingen «Med glimt i øyet» vil ledsage oss musikalsk, og det vil bli café ved Sørums Jazzklubb.

Torsdag 20. november kl 18.00

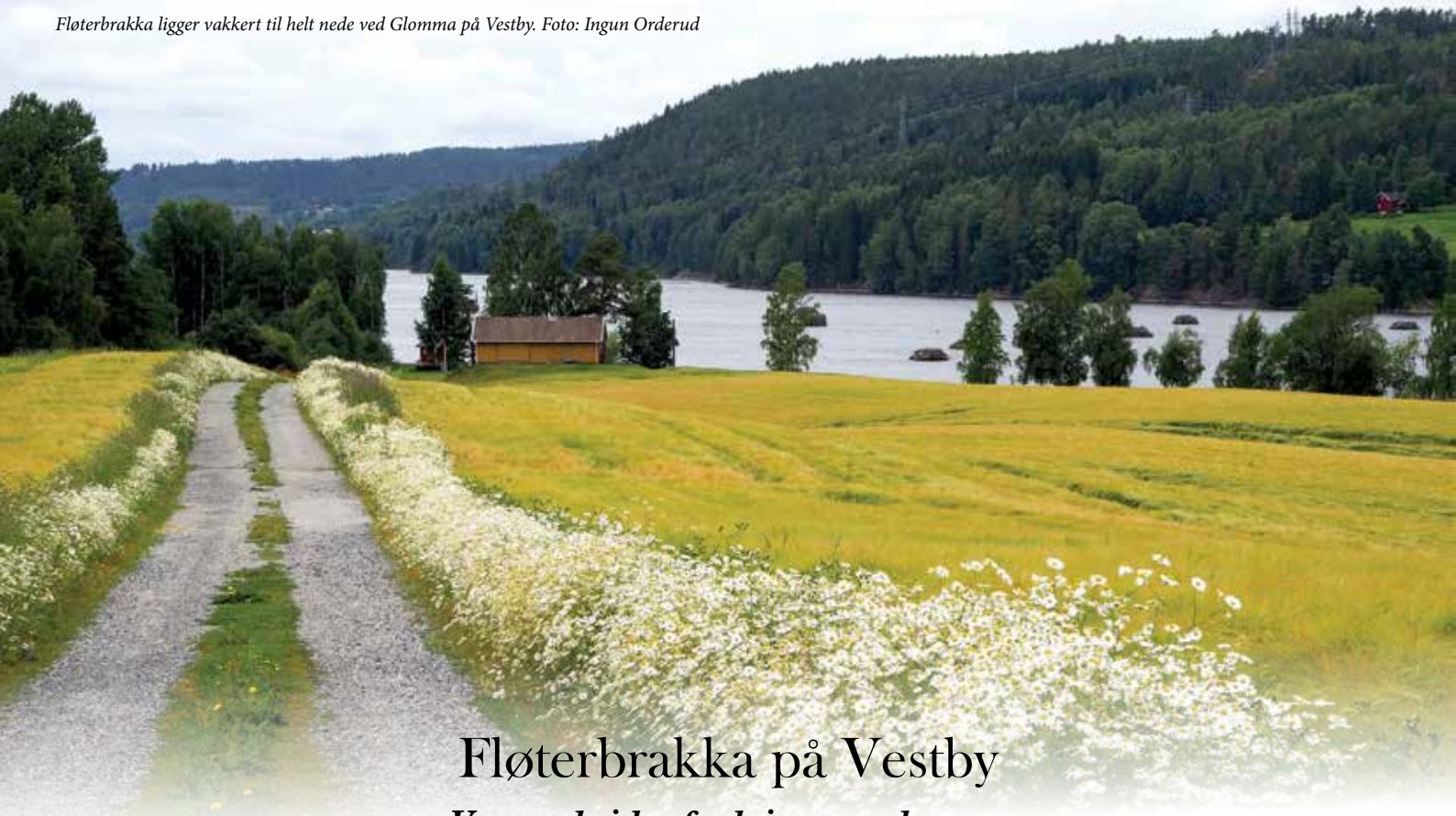
Åpent møte på Blaker Skanse. Temaet er «Hoppbakker i Blaker».

Begge arrangementene er gratis. Hjertelig velkommen.

Hold dere oppdatert om Historielagets arrangementer på vår hjemmeside og Facebook-side.

Innhold

Lederen har ordet	2	Vellykket tur til Finnskogen	14
Fløterbrakka på Vestby	4	Jettegryter i Sørums	17
En liten «fredshistorie» fra Frogner i 1945	6	Frogner gjennom 80 år	18
Et lite glimt fra krigen	7	Slora Mølles Dag	22
Trostefangst med done	8	Kniven i grøfta	23
Historielaget - Glad mottaker av lokalbidraget	9	Felles Olsok-markering på Frogner	24
Overskuddslager gitt bort i Midtbygda	9	Bryllupsfeiring i 1901	26
Ikke la deg lure av utseende	10	Jakten på Fortiden	28

Fløterbrakkka på Vestby

Vernearbeid – fredning - verdensarv

Av Berit Leikhammer

«Dom dreiv jo ute i tredve kuldegrader og nordavær og reparerte kar. Én av fløytera, han Peder, brukte samma kle'a sommar som vinter, sånn blådress, «Berserk» eller «Doblau'» og gummistøvler uten sokker. Han hadde kanskje ei tunn skjorte under blåblusen, men det var alt. Da dom kom inn i brakka tel frukost, så frau's'n så fælt at dom måtte setta'n på ommen og teine'n. Han hadde et nasadrøpp på en halvmeter!» (Etter Åsmund Huser, fløter fra 1979 – 1984)

I hjertet av Bingen lenser

I Fløterbrakkka på Vestby sitter fortsatt tømmerfløternes hverdag i vegga. Du kan slå deg ned på de slitte benkene ved de samme enkle bordene der «gamle-kara», han Peder og'n Hans og han Birger, åpna matboksen sin og etterpå tok seg en strekk før de måtte ut på elva igjen. Og ja! Om vinter'n måtte det fyres!

Hvorfor kalles stedet «hjertet av Bingen lenser»? Her var anlagt brygge for fløterbåtene, her lå smia og herfra hadde tømmerfløterne oversikt over hele lenseanlegget ved Bingen utenfor Sørumsand. På land er det nå bare Fløterbrakkka som står igjen; kulturminnet man ikke har visst så mye om.

Fløtinga ved Bingen var sesongarbeid med mange tilreisende som fikk «arbe' i fløyta».

Det var vingerkarer, odølinger, soløringer, setskauinger og rømsjinger; flinke karer, som Bingenfløterne kalte hardhana'r. I begynnelsen var det ikke uvanlig å sitte på bakken og spise, og de som bodde langt unna, de både hvilte

og overnatta under robåtene som var dratt opp på land. Etter hvert ble det satt opp ei stor arbeidsbrakke på Vestbystranda, omtrent der Fløterbrakkka nå står. Denne brakka hadde matklokke på taket over inngangsdøra og en stor klebersteinspeis til varme og tork av våte klær. «Gamlebrakkka» på Vestby ble revet i 1947 og den nåværende brakka var ferdig tidlig på 1950-tallet.

Fløterbrakkka er autentisk

Fløterbrakkka har ei grunnflate på 67 m² og er delt i to rom, et hvilerom og et redskapsrom, Huset er uisolert, uten kjeller og står på 18 støpte pilarer. Gjennom høst og vinter ble det fyr i svartovnen med ved fra elva, såkalt avbrøtt; topper av tømmerstokker under 1,50 m, som hadde fått hard medfart gjennom fossestrykene, og som ælvekara fikk sanke gratis til eget bruk. Det hendte også at det ble fyr med kreosotkubb, siden steinkarene ute i elva kunne bli reparert med impregnerte telefonstolper. Innvendig står «alt som det sto», med svartovn, langbord og benker, der de både satt

og «tok frukosten» og la seg ned med «ve'akubbe under hue» for å hvile. I redskapsrommet finnes fortsatt alt av verktøy og utstyr til den daglige driften. Her blei det ikke kasta en spiker!

Bingen lenser, kulturminne og - miljø som må tas vare på

Etter flere års samarbeid mellom tidligere Sørum kommune og Bingen Lenseminneforening ble «Områdeplan for Bingen lenser og områdene rundt Glomma» vedtatt i juni 2020 av Lillestrøm kommune. Planen opererer med graderte vernekategorier (VK) etter viktighet; VK1 definerer nasjonal betydning (anlegget i elva), VK2 regional betydning (bl.a. Fløterbrakkka), Sør-Hammeren m.fl.) Begge kategorier er verneverdige og er synliggjort i områdeplanen.

Verdensarv

Innenfor ulike kulturverninstanser uttales det at hele området med Nordre Øyeren naturreservat, Bingen og Fetsund lenser ser ut til å kunne oppfylle

Elever fra Sørumsand skole får høre om tømmersløyting ved Bingen av Berit Leikhammer t.v. og Morten Svendsen.

Foto: Privat

flere av kriteriene som kreves for å kunne bli nominert til verdensarvstatus innenfor UNESCO.

Lillestrøm kommunestyre vedtok enstemmig 16. desember 2020 følgende: «Kommunedirektøren bes legge fram en sak som beskriver hvordan Lillestrøm kommune kan bidra til at Fetsund og Bingen lenser samt Nordre Øyeren naturreservat kommer inn på UNESCOs Verdensarvliste» (Sak 209/20)

Fredningsgruppa Bingen lenser

er ei selvstendig ressursgruppe under BLF og ble etablert i 2021. Gruppa har som målsetting å fremme saker og saksområder gruppa mener hører hjemme under fredning av Bingen lenser.

Fløterbrakkka på Vestby er det viktigste landfaste kulturminnet i fløterhistorien ved Bingen, både utvendig og spesielt innvendig. Den framstår i sin helhet som et betydelig aktivum for å virkeliggjøre kommunale, fylkeskommunale og politiske planer om kulturbasert verdiskaping. Fløterbrakkka inngår i vedtatt reguleringsplan og kan ikke rives, og det er heller ikke anledning til å endre fasader og eksteriør. Innvendig er ikke Fløterbrakkka omfattet av dette vernet. Fredningsgruppa arbeider derfor med muligheten for et forsterket vern som også kan omfatte innredning og inventar. Hvis man ikke får tatt vare på den unike og spesielle atmosfæren innendørs i Fløterbrakkka, så vil huset bare kunne oppleves utenfra og miste sin betydning som «hertet av Bingen lenser», et viktig kulturminne for fløtertradisjonen i regionen.

Samarbeid må til

Samarbeid må alltid begynne på grunnplanet. Fløterbrakkka og området rundt eies av Johnny og Unni Nyengen. De er nærmeste nabo til hele anlegget ute i elva og til Fløterbrakkka.

De formidler tydelig at de ser betydningen og verdien av å ha kulturminnet Bingen lenser som nabo. Vi i Fredningsgruppa møter positivitet og engasjement i møter og samtaler, og selv tror vi at alt vernearbeid alltid må skje i respekt og samforståelse med de som eier kulturminnet.

Arve Johansen underholder med trekkspill en fin junikveld ved elva. Foto: Berit Leikhammer

Fløterbrakkka inneholdt eget rom for utstyr og redskaper. Begge foto: Odd Mobæk

I nærheten av den autentiske Fløterbrakkka har Bingen Lensemenneforening bygd ny brygge for nyoppusset fløterbåt. Ut på elva ser vi det restaurerte "rierkaret". Foto: Ingun Orderud

«Den ukjente soldaten»
i Bergersens hage på Frogner.

En liten «fredshistorie» fra Frogner i 1945

- Skotten som måtte stå modell

Av Randi Fjørstad

«Operasjon Doomsday» var en alliert operasjon for å kontrollere situasjonen i Norge, og sikre avvæpning av tyske styrker etter at det tyske nederlaget var et faktum.

Allierte styrker oppholdt seg i Norge gjennom våren, sommeren og ut over høsten 1945. Det var på det meste 30 000 allierte soldater her i denne perioden, i hovedsak britiske, men også amerikanske og sovjetiske.

Denne historien handler om en som tilhørte de britiske styrkene. Jeg har veldig få opplysninger om ham. Hun som møtte ham i sin tid, mente å huske at han var skotsk, at han var stasjonert i Oslo, og hadde ansvar for å bringe post mellom ulike militære forlegninger. Navnet greide hun ikke å huske lenger da jeg møtte henne for noen år siden. Men han tilhørte den britiske styrken som medvirket i gjenoppbyggingen av det norske flyvåpenet, noen sommermåneder i 1945.

Det finnes et bilde av soldaten, stående ved siden av jeepen han kjørte. Jeepen har et skilt med tallet 70. Ved siden av soldaten står en kavalett (skulptørens arbeidsbord) med en byste av ham. Bysten ble laget av kunstneren Hans-Christian Bergersen. Bildet er tatt av Bergersen selv, i hagen utenfor atelieret hans på Frogner. Etter rosene å dømme er det midtsommer. Bysten ble antatt på Høstutstillingen i Oslo høsten 1945.

Hvordan hadde det seg at denne soldaten, som ingen i utgangspunktet kjente, kom til å stå modell for Bergersen?

Jo, historien er som følger, fortalt av Hans Christian Bergersens yngste søster

Ingebjørg som var 20 år i 1945. Hun og søsteren Eivor på 26 år hadde vært i Lillestrøm, og for å spare penger gikk de hjem, i stedet for å ta tog. Et sted på strekningen stoppet jeepen med soldaten, og han tilbød dem skyss. De takket ja, og han kjørte dem helt hjem. Der fikk Bergersen øye på ham, og syntes at han hadde et flott hode, sterke trekk og god hodefasjon. Så han overtalte ham til å stå modell. Bergersen var på det tidspunktet student ved Statens kunstakademi.

Etter det Ingebjørg husket kom soldaten tilbake flere ganger for å sitte modell. Da jeg ble kjent med Ingebjørg hadde det gått hele 66 år siden hun og Eivor ble kjørt hjem. Navnet hans var altså for lenge glemt, og både Hans-Christian Bergersen og søsteren Eivor var døde.

I 2011 skrev jeg en bok om denne vår lokale, ukjente kunstner Bergersen, som var født i Nord-Odal, men kom til Frogner 19 år gammel og ble der resten av livet. Boken kom ut bare noen få uker etter at Bergersen døde. Som takk fra familien fikk jeg velge meg en av hans skulpturer, og da falt valget på nettopp busten av den skotske soldaten. Bergersen hadde selv gitt den tittelen «Skotte» da

han sendte den inn til Høstutstillingen. Det er et nydelig arbeid, og man kan se at likheten med mannen på bildet er slående.

I håp om å finne ut hvem soldaten var, kontaktet jeg Norges Hjemmefrontmuseum.

Kanskje de kunne identifisere ham ved hjelp av bilens nummer. Men det kunne de dessverre ikke. De opplyste at de ikke har arkiver eller annen dokumentasjon med navnefortegnelser som vil kunne identifisere britiske soldater eller offiserer som tjenestegjorde i Norge våren og sommeren 1945. De anbefalte meg å kontakte britiske medier, og mente at de kunne fatte interesse for saken. Et bilde av busten i pressen vil kunne bli gjenkjent av eventuelle etterlatte etter soldaten.

Men så langt har jeg ikke kommet ennå. Inntil videre får den ukjente skotten stå her som et lite smykke i mitt atelier. Med mindre det finnes en leser av denne historien som sitter med opplysninger som kan hjelpe meg videre i jakten på hvem skotten var?

Et lite glimt fra krigen

– Telegram gjennom Norges Røde Kors

Av Randi Fjørstad

Informasjonsstrømmen i gamle dager var ganske annerledes enn i dag. Men behovet for å kommunisere på tross av avstander var den samme den gang som nå. Og kanskje spesielt når familier ble skilt grunnet utvandring, og enda sterkere under krig. Mange brevvekslet flittig, skrev lange avhandlinger til hverandre. Brevene erstattet samtaler man savnet. Arkene ble ofte utnyttet maksimalt. Skriften var ofte liten og linjene tettskrevne. Det var om å gjøre å få mest mulig med på samme porto.

Norwegisches Rotes Kreuz. Antrag auf Nachrichtenvermittlung durch das Deutsche Rote Kreuz.

NORGES RØDE KORS
CROIX-ROUGE DE NORVÈGE
BANKPLASSEN 1 – OSLO

61183

Til Røde Kors' Internasjonale Komité, Genève. 27. APR. 1942
Au Comité International de la Croix-Rouge, Genève. Norges Røde Kors

FORESPØRSEL FRA – DEMANDEUR
AVSENDER

Efternavn – nom. *Mørk* Nasjonalitet: *Norsk*
Fornavn – prénom *Hjalmar*
Adresse *Mørk i Romerike
via Oslo, Norge.*

Meddelelse
(ikke over 25 ord. Innholdet må bare angå personlige familieforhold).

Message à transmettre
(25 mots au maximum. Nouvelles de caractère strictement personnel et familial).

*Alt vel. Mamma ganske bra.
Hvorledes med dere? Jonn hjemme?
Barna bra? Synnøve allright.
Ole, Syver hjemme. Trækfuglene
synger. Våronna for døren.
Hilsen. Alle hjemme.*

Dato – date *20 april 1942.*

ADRESSAT – DESTINATAIRE
MOTTAGER

2° Fornavn. *Ingrid* Nasjonalitet: *Amerikansk*
2° Efternavn. *Heyman*
Fornavn – prénom *Heyman*
Adresse *145-31 19th ave
Whitestone L.I. New York.
U. S. A.*

Svar på baksiden
(skriv tydelig).

reponse au verso
(Prière d'écrire lisiblement).

4 JUN 1942

I midten står Ingrid Mørk, gift Heyman, mellom sine foreldre Nathalie og Hjalmar Mørk.

som tidligere nevnt: Ingrid Heyman, med adresse 145-31 19th Ave Whitestone L.J. New York, U.S.A.

Telegram kunne bestå av maks 25 ord, og med følgende klare instruks: «Innholdet må bare angå personlige familieforhold». Alt annet var strengt forbudt. Det var helt sikkert ikke enkelt å måtte begrense seg til så få ord når hjertet var fylt med mange spørsmål om livet til de som dro, og stort behov for å fortelle nytt hjemmefra. Men jeg synes Hjalmar brukte sine tilmålte 25 ord helt forbindtlig, og ganske rørende.

*Alt vel.
Mamma ganske bra.
Hvorledes med dere?
Jonn hjemme?
Barna bra?
Synnøve allright.
Ole, Syver hjemme.
Trækfuglene synger.
Våronna for døren.
Hilsen alle hjemme*

Dette skrev Hjalmar Mørk den 20. april 1942. Telegrammet ble stemplet og sendt av Norges Røde Kors 27. APR. 1942. Etter 14 dager, den 4. juni 1942, ble det stemplet som mottatt.

Under krigen ble Norges Røde Kors en viktig formidler. Gjennom dem kunne man sende telegram. Brev tok ofte lang tid, og ble usikrere i krigstid.

Fra Elin Mørk har historielaget fått utlånt et telegram som hennes bestefar Hjalmar Mørk sendte til sin datter Ingrid under krigen. Ingrid hadde emigrert til USA. Hun var bosatt i New York sammen sin svenske mann John Heyman, og hun hadde fått amerikansk statsborgerskap.

Telegramblanketten har instruksjoner og informasjon både på norsk, fransk og tysk. Bl.a. står det på tysk: Norwegisches Rotes Kreuz. Antrag auf Nachrichtenvermittlung durch das Deutsche Rote Kreuz. I tillegg står det på fransk: Croix-Rouge de Norvège, med adresse Bankplassen 1, Oslo.

Avsenderen er oppført som Hjalmar Mørk, adresse: Mørk i Romerike via Oslo, Norge, nasjonalitet: norsk. Mottakeren er

Trostefangst med done

Av Holm Andresen, Blaker

Trost ble regnet som god mat i tidligere tider. Før kjøleskap og dypfryser ble vanlig i husholdningene, var ferskt kjøtt en mangelvare for folk flest. De ble lei av den salte maten - spekesild og salt flesk. Utpå høsten var gjerne grisen spist opp, så da var det sild og poteter, dag ut og dag inn.

Derfor var trosten et kjærkomment tilskudd til kostholdet. Som oftest ble det kokt kraft på trost. De fleste hadde kjøkkenhage, og sammen med grønnsaker derfra, ble det god og smakfull suppe. Trosten kunne også brunes i steikepanna, men da ble den ikke så drøy. Et trostebryst er bare en liten munnfull.

Done er navnet på et redskap som ble brukt til å fange trost, og donene lagde folk sjøl. Først måtte en finne et seljetre og et emne på dette som måtte spikkes til. Dona hadde to snarer som ble laget av hår fra halen på en hest. Til åte ble det brukt en krans av rognebær. Dona måtte henges opp i løvskog eller blandingsskog. Det var der trosten likte seg.

En god fangstmann forberedte seg og tok rognebær fra treet når bæra var modne og røde. Rognebæra ble oppbevart innendørs. Fangstmannen hadde da åte til donene når trosten hadde spist opp all bæra på trærne. Da var det store muligheter for god fangst! Det ble fanget svarttrost, gråtrost, og noe som ble kalt piptrost, og noe som ble kalt talatrost. Rett navn på disse to er antagelig rødvingetrost og måltrost.

Sidensvans er en trekkfugl som hekker langt nord i Norge. På vegen sørover mellomlandet den her i området for å spise rognebær. Hvis det ikke fantes annen rognebær enn den som var i donene, ble fuglen fristet og gikk i dona. Sidensvans ble også sett på som førsteklasses mat. En sidensvans er litt mindre enn en trost.

Potetskrike og dompap kunne også gå i dona. Det hendte at fuglene satte seg fast seg fast og ble hengende i beinet. Det var dårlig dyrevelferd, og derfor var det viktig at den som hengte opp doner, så etter dem jevnlig.

Snarefangst av fugl er etter hvert blitt

20-kroningen på bordet er lagt der for å vise størrelsen på dona. Foto Hege Andresen

strengt regulert, og nå er det bare rype som kan fanges på den måten i visse områder av landet.

Det var veldig mye trost før i tida, mye mer enn nå. Om sommeren var trosten plagsom fordi den ofte spiste opp bæra i hagen, så det å minske bestanden var en god ting. En som hadde ti doner, kunne få hundre troster i løpet av en høst.

Noen spiste trosten sjøl, og noen solgte fangsten. Helt til utpå 50-tallet var trostefangst en god inntektskilde for mange. Oppkjøpere tok imot trost og dro til Oslo for å selge den populære varen på torget. Den ble solgt med fjæra på, fugler fanget i snare var rene og

fine. Når trosten havnet på menyen på restauranter, ble den gjerne kalt kramsfugl. Det er en eldre fellesbetegnelse på fugler som trost, stær og sidensvans, og ble regnet som en delikatesse. Ordet kramsfugl kommer fra nedertysk, og betyr egentlig «småfugl som spiser einerbær».

Det har ikke alltid vært tilgang på ferskt kjøtt året rundt. Dette forklarer nok hvorfor det var etterspørsel etter trost. Folk var dessuten flinkere til å utnytte det som naturen hadde å by på. Det var helt nødvendig den gangen de fleste hadde lite å klare seg med.

Kilder: snl.no

Glade givere og glade mottakere. Fra venstre: lokalbanksjef Thorbjørn Einseth, Randi Fjørstad fra redaksjonen i Sørums-Speilet, Per Stykket, leder av historielaget og Lars Eugen Andresen fra Romerike Sparebank.

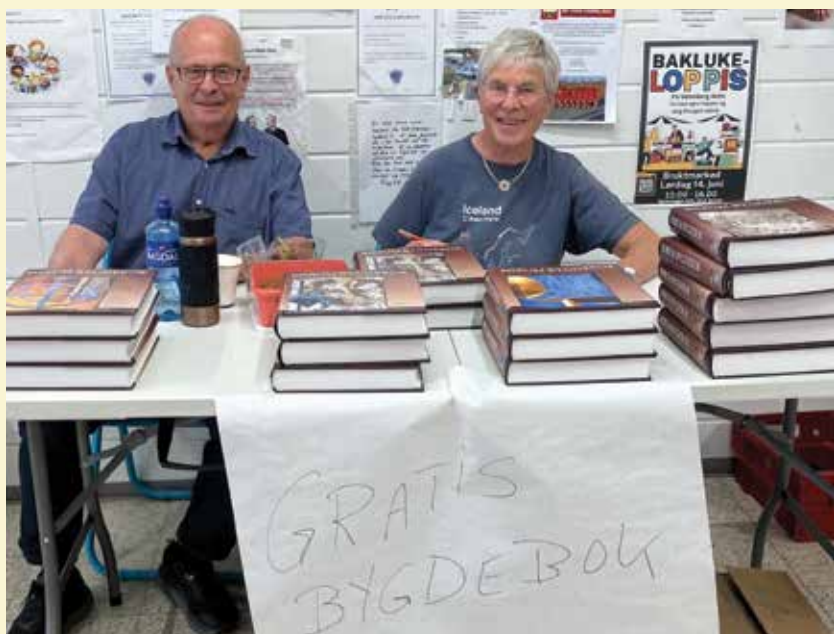
Historielaget

- En glad mottaker av lokalbidraget

De siste årene har Romerike Sparebank delt ut av bankens overskudd til lag og foreninger som har meldt inn tiltak og arrangementer de trenger penger til. Beskrivelse av tiltakene legges på nettbanken, slik at bankens kunder kan gi sin stemme til det tiltaket de ønsker å støtte. Hver kunde har en stemme. Tiltakene er mange og interessante, så det er i grunnen mange tiltak man ønsker å gi sin stemme. Men man har altså bare en stemme. Antall stemmer bestemmer hvor stort beløp det enkelte lag får til slutt.

Blaker og Sørums Historielags tiltak i år er å ruste opp pilegrimsleden gjennom Sørums. Fra Skedsmo kirke går den via Leirsund opp gjennom Frogner, til Lindeberg, videre via skogstien frem til Vilbergfjellet og derfra til Søndre Arteid gård, før den fortsetter inn i Ullensaker kommune. Stien er lang, og den trenger både rydding og merking.

Det gleder oss at mange er enige med historielaget om at dette er en viktig oppgave, og har stemt frem vedlikehold av pilegrimstien. Den 20. juni var Per Stykket og Randi Fjørstad i banken og mottok en sjekk på hele kr 93 941,-! Et helt fantastisk beløp å få. Tusen takk til alle som har stemt på historielagets tiltak.

Petter Bassøe (t.v) og Elin Mørk delte ut gratis bygdebøker. Foto: Per Stykket

Overskuddslager gitt bort i Midtbygda

Den 7. februar hadde historielaget stand på Fokus, Sørumsand, og delte raust ut bygdebøker til interesserte medlemmer og andre. Et særskilt velkomment tiltak etter interessen å dømme.

Den 13. juni gjentok vi suksessen og delte ut bygdebøker fra en stand på Coop Extra i Lørenfallet.

Petter Bassøe og Elin Mørk fra styret kunne melde om stor interesse, og at overskuddslageret har minnet med ytterligere ca. 100 bøker. Gledelig å merke seg i Lørenfallet var at unge innflyttere viste stor interesse for bygdebøkene, og for å bli kjent med bygda de har flyttet til.

Nå står Frogner for tur, men det blir utpå høsten en gang.

Blaker kapell med kirken i bakgrunnen Foto: Ingun Orderud

Ikke la deg lure av utseendet

Av Randi Fjørstad

Ved Blaker kirke ligger et lite kapell. Tett ved gjerdet, midt i en sving, ganske så nedslitt. Det er lett å overse, eller rett og slett tro at det er en hvilken som helst redskapsbod. Men mere feil kan man nesten ikke ta. Dette slitne lille bygget er tvert imot en kulturperle av de sjeldne.

I år er det 101 år siden det ble vedtatt å bygge kapellet, og den første kapellkomiteen i Blaker ble dannet. Det skjedde i 1924. Komiteen innhentet raskt anbud fra den kjente arkitekten Arnstein Arneberg. Valg av tomt og plassering av kapellet tok imidlertid tid, hele fire år. Det skjedde først i 1928. Da plasseringen endelig ble vedtatt skjedde byggingen ganske raskt. Allerede samme år sto kapellet ferdig. Det ble vigslet 9. desember 1928.

Hva er det som gjør Blaker kapell til en kulturperle?

Først må nevnes at kapellet er tegnet av en av Norges mest kjente arkitekter, Arnstein Arneberg. Han har tegnet mange av de virkelig store signalbyggene i Norge, som Oslo rådhus, Vikingtidsmuseet, Telegrafbygningen i Oslo og Skaugum. Hovedbygningen på Hvam vgs. i Nes, den gang den het Akershus Landbruksskole, er også

signert Arneberg. Han har i tillegg tegnet mange kirker (Ullensaker kirke bl.a.), og ikke minst hatt ansvaret for restaurering av kirker (eks: Hamar domkirke, Fredrikstad domkirke).

Arnebergs signatur i seg selv gir selvsagt kapellet et kvalitetsstempel. Men det som er spesielt interessant med kapellet er det innvendige hvelvede taket med vakre malerier. Kunstneren bak maleriene antas med stor sikkerhet å være Domenico Juul Erdmann.

Når man bruker uttrykket «antas» er det rett og slett fordi arbeidet med kapellet er forholdsvis dårlig dokumentert. Taket er i dag preget av forfall/kraftig avskalling, så man har ikke lyktes i å finne noen signatur på maleriene. Det som støtter antagelsen om Juul Erdmann er at det finnes dokumentasjon på at han, noen år etter at kapellet ble bygget, fikk

oppdraget med å male Blaker kirke innvendig. Det var også han som valgte fargene. Det skjedde da kirken ble grundig pusset opp i 1931. Kirken ble bygget i perioden 1875-1881. Antakelsen støttes også av riksantikvaren.

Riksantikvarens tilskudd til kirkekunst i 2025

19. mars 2025 offentliggjorde Riksantikvaren hvilke kirkebygg som får økonomisk støtte til restaureringsarbeider i 2025. Riksantikvaren viser i sitt skriv til at:

«Kirkene er en viktig del av kulturarven vår, og viser noe av det fremste Norge har produsert innen kunst og håndverk. Gjennom støtten fra Riksantikvaren ønsker vi å ta vare på kirkekunsten, slik at både vi som lever her og nå og generasjonene etter oss kan få oppleve den».

Riksantikvaren skriver også at de i 2025 har fått inn svært mange søknader, at de har prioritert litt annerledes enn tidligere ved å gi større tilskudd til spesielt krevende prosjekter. Det betyr at færre kirker får tilskudd i år, og at de har vurdert tilstanden som kritisk for kirkekunsten til de som får. Søknadene omfatter i hovedsak kirkekunst som altertavler, prekestoler, malerier og løse gjenstander, men også kunst som limfargedekor, himlingdekor og hvelvmalerier. I tillegg til kirkekunst med dårlig tilstand, har riksantikvaren tatt hensyn til alder og kulturhistoriske verdier.

Fem prosjekter deler potten i 2025

Det er kirker i Enebakk, Blaker, Lofoten, Overhalla og Årdal som får tilskuddene i år, alle med verdifulle kunstsatter som trenger å vernes. Midlene er fordelt slik:

Med 1,8 millioner får Enebakk kirke det største tilskuddet, som skal gå til å redde kalkmalerier fra renessansen.

Årdal kirke får kr 500 000 til å ferdigstille restaureringen av den gamle trekirken fra 1600-tallet.

Moskenes kirke i Lofoten får kr 20 000 til restaurering/reparasjon av lysestaker i messing fra år 1564.

Ranem kirke i Overhalla får kr 1 150 000 til istandsetting av altertavlen fra 1678, det eneste inventaret som ble reddet da den gamle 1100-tallskirken brant i 1899.

Blaker kapell får et tilskudd på 500 000 kroner i 2025, med et videre tilsagn om støtte i 2026 på 1,5 millioner. Til sammen 2 000 000 kroner i løpet av 2 år. Prosjektpengene skal gå til å redde dekoren i det tønnehvelvede taket i kapellet. Det er lagt vekt på at dekoren mest sannsynlig er utført av Domenico Juul Erdmann, som var en viktig norsk maler og restauratør av kirker og kapeller i første halvdel av 1900-tallet. I tillegg nevnes arkitekten Arneberg.

Harald Ringstad, tidligere avdelingsleder for avdelingen Bygg og anlegg i Lillestrøm kommune, forteller at han knapt kan huske at Riksantikvaren tidligere har gitt penger til restaurering av et kapell, og at summen som nå er øremerket restaurering av taket i Blaker kapell er uvanlig stor.

Restaureringsarbeidet

Riksantikvaren påpeker i sin omtale av Blaker kapell at takmaleriene i kapellet har omfattende skader med skjemmende avskalling, at det medfører stor risiko for varig tap av takmaleriene hvis de ikke behandles nå, og at skadene antakelig skyldes datidens malingsmetoder, muligens kombinert med et skiftende innneklima.

Lillestrøm kommune som eier, engasjerte NIKU (Norsk institutt for kulturminneforskning) i arbeidet med kapellet. I juni 2021 utførte NIKU et forprosjekt der en rekke forskjellige konsolideringsmidler- og metoder ble utprøvd. Det ble satt opp i underkant av 30 testfelt med et utvalg av konsolideringsmidler for å se på materialenes egnethet for behandling av takmaleriet. Vintertemperaturen i kapellet ble stabilisert til 5-8 grader ved hjelp av ovner, og inngangsdørene ble isolert. Erfaringene etter ett år førte til nye testfelt, som skulle vurderes etter ca. 3 år.

Dette er et langsiktig arbeid, og meningen er at de erfaringene man høster med testingen av ulike konsolideringsmidler i Blaker kapell skal kunne anvendes også andre steder. Dette er et viktig og nødvendig forskningsprosjekt. Det blir for langt å skrive mere inngående om dette. Jeg anbefaler at spesielt interesserte leser rapportene som NIKU har skrevet. De heter NIKU-rapport 127/2022 «Bevaring av takmaleri fra 1928 – forprosjekt del 2 – Blaker gravkapell, og sluttrapporten som kom 17/10-2023 har nummer 254/2023. Rapportene søkes via: niku.brage.unit.no.

Kapellets bruksområder – gamle og nye

Blaker kapell er vigslet som kirkerom og kan brukes til alt som det er naturlig å bruke en kirke til. Kapellet har aldri hatt altertavle, men helt fra starten i 1928 har det blitt brukt til bårehus og begravelser. Frem til ca. 1965 ble så godt som alle begravelser holdt i det lille kapellet. Hovedkirken ble helt unntaksvis brukt til begravelser. Kapellet ble også brukt til konfirmasjonsforberedelser. Av dem jeg har snakket med, er det ingen som kan huske at det er gjennomført vielser av brudepar der. Men kanskje finnes det noen som kjenner til det, eller kjenner noen som vet om noen har giftet seg i kapellet? Da vil vi gjerne høre fra dem.

Planene for et restaurert kapell rommer

en litt annen bruk enn før. Kapellet har et inngangsparti, et stort hovedrom, og et rom i nordenden, brukt som bårerom frem til 2003. Til sammen kan størrelsen være rundt regnet 120-130 m², hvorav hovedrommet er ca. 70 m². Planen er å la hovedrommet være som det er, og bygge de andre om til kjøkken og HC-WC.

I tillegg til det viktige prosjektet med å bevare det hvelvede takmaleriet i hovedrommet skal kapellet, så langt råd er, males i de opprinnelige fargene det hadde utvendig og innvendig i 1928. Et ventilasjonsanlegg skal også på plass.

Når det gjelder bruken av kapellet ser man altså for seg et moderne møte-lokale til glede for lag og foreninger. Her kan det holdes intimkonserter og arrangementer av ulik karakter. Kort sagt så ønsker man at kapellet skal bli et samlingssted i bygda.

Fremdriftsplan og ansvarlige

Kirker og kapeller i Norge eies av kommunene. I Lillestrøm er det Lillestrøm kirkelige fellelsråd ved avdelingen «Bygg og anlegg» som har ansvar for vedlikehold, restaureringer o.l.

Det var tidligere avdelingsleder for

Bygg og anlegg, Harald Ringstad som etter en befaring i Blaker kapell for noen år siden tok tak i restaurerings-behovet av kapellet. Det var også han som søkte om midler hos Riksantikvaren på vegne av Lillestrøm kommune. Ringstad roser dagens menighetsråd i Blaker. De er iflg. ham helt unike, entusiastiske og veldig opptatt av det i utgangspunktet så vakre lille kapellet. Menighetsrådet har en viktig pådriverrolle, men ansvaret ligger som nevnt hos Lillestrøm kommune som eier.

Avdelingen bygg og anlegg har nylig fått ny avdelingsleder, Robert Bjørklund, som nå setter seg inn i saken. Iflg. Bjørklund venter de på en rapport om grunnforholdene, som vil være avgjørende for den videre frem-

driften. I tillegg utvides kirkegården rundt Blaker kirke, det skal lages sykkelsti forbi området, kirkebelysning osv. Det skjer med andre ord mye som vil gi hele området rundt kirken og kapellet et stort løft.

Prosjekt altertavle

Blaker kapell har som nevnt aldri hatt altertavle. Et «hjerdebarn» for menighetsrådet har blitt å skaffe kapellet en altertavle. Men ikke hvilken som helst tavle, og slett ingen ny. De vil ha den gamle altertavlen fra 1674, som hang i den forrige Blaker kirke, den som ble revet i 1665.

Historien er som følger:

Byggingen av dagens Blaker kirke startet i 1875. Den ferdige kirken ble vigslet i 1881, og er nummer tre i

OPPFORDRING!

Vi leter etter noen som kan ha gamle bilder fra Blaker kapell innvendig, kanskje fra en begravelse, konfirmasjon etc.

Både sort/hvitt bilder og bilder i farger er interessante å låne. Det vi ser etter er bilder som viser noe av det originale interiøret, og de originale fargene som ble brukt i kapellet i gamle dager.

Alle som har bilde fra kapellet oppfordres til å ta kontakt med:

Turid Gjerde, tlf. 478 59 265, styremedlem i Blaker menighetsråd, - eller ring til en av oss i redaksjonen.

Avskallingen i takmaleriene er omfattende og godt synlige. Foto: Ingun Orderud.

rekken av kirker som man kjenner til lå ved enden av Blakersletta. Kirke nummer to var en gammel tømmerkirke fra 1665. Den ble revet samme år som nykirken (nummer tre) ble vigsløst. I perioden mellom riving og vigsløst ble et kanonoppbevaringsrom i artilleribygningen på Blaker Skanse brukt til kirkelige handlinger.

Av inventaret fra kirken som ble revet var det bare døpefonten som ble satt inn i den nye kirken. Alt annet ble kjøpt, eller laget nytt. Bl.a. fikk kirken en helt ny og større altertavle, malt av den kjente altertavlemaleren Christen Brun (1828-1905). Pengene til den ble samlet inn av Blaker kvinneforening.

Hvor ble det så av det gamle inventaret som ikke ble brukt i nykirken? I boken «Blaker, Skansen og Skolen» står det at «det gamle kirkeutstyret ble ikke tilbudt hvermann». Det var kjente oppkjøpere som gjerne ville kjøpe, men fikk nei. Man valgte i stedet å gi flere ting til Riksarkivet (bl.a. våpenskjold og navneplater) og Universitetets oldsaksamling fikk de to kirkedørene fra middelalderkirken.

Den gamle altertavlen havnet hos Norsk Folkemuseum. Museet søkte i 1902 om å få overta både altertavlen og lysekronene av jern. Til det svarte soknestyret ja, men tok det forbehold at det bare skulle være et lån. Heldigvis ble det inngått en avtale mellom partene som tydelig viser at det er et lån.

Nå har Blaker menighetsråd hatt kontakt med Norsk Folkemuseum og bedt om å få den gamle altertavlen tilbake. De ønsker å finne plass til den i

kapellet når dette er ferdig restaurert.

Norsk Folkemuseum er positive til det, men de ønsker å formalisere en rett til å ha oppsyn med tavlen. De ønsker å kunne kontrollere at tavlen oppbevares i riktig klima osv. Og det er viktig for å bevare den gamle altertavlen fra 1674 best mulig. Jeg regner med at partene blir enige om en god avtale om dette.

Den gamle altertavlen ble laget av Jens Jensen Arnkvern (1619-1682), omtalt som snekker og billedhugger fra Hedmark. Han har bl.a. laget altertavlene i Hovin og Eidskog kirker.

Domenico Juul Erdmann

Avslutningsvis har jeg lyst til å skrive noen ord om kunstneren bak takmaleriene, maleren Domenico Juul Erdmann, som tross sitt utenlandske klingende navn var ekte bergenser. Han ble født i 1879 og het opprinnelig Johannesen. Faren Johan Johannesen var tegnelærer og billedskjærer, moren Hansine var husmor.

Allerede som 17-åring dro Domenico til København og ble elev hos Oscar Matthiesen. Som mesterelev dro han sammen med Matthiesen til Tyskland (Berlin, München), Frankrike og Italia for å sette seg inn i freskoteknikk, dekorativt maleri og kirkerestaurering. Han opparbeidet seg en dyp innsikt i dekorasjonsmaleriets teknikk, og fra 1912 studerte han kirkerestaurering spesielt. Førte år gammel ble han ansatt som restaureringskonsulent av den norske stat. Da hadde han allerede i flere år arbeidet med undersøkelser og restaureringer av norske kirker på oppdrag fra Forening til norske Fortidsmerkers Bevaring.

Ifølge Erdmanns egne opptegnelser har han undersøkt 423 norske kirker, og i over 100 av disse har han utført restaureringsarbeider. Bl.a. er det Erdmann som har valgt fargene i Sørums kirke, da kirken ble restaurert i 1931, samme år som Erdmann hadde ansvar for fargevalg og oppussing av Blaker kirke.

Erdmann var en allsidig kunstner, og i likhet med faren var han en god tegner. Han tegnet illustrasjoner til faner, medaljer, frimerker og bokomslag. Sammen med Wilhelm Rasmussen tegnet han i 1908 vannspyere til Nidarosdomen. Vannspyere, også kalt vannkastere, var den tids utløp for vannrenner. De var gjerne formet som et grotesk dyre- eller menneskelignende hode som spyttet regnvannet bort fra husveggen.

Erdmann døde i 1940. Samme år ga Jakob Dybwads Forlag i Oslo ut boken «Norsk dekorativ maling fra reformasjonen til romantikken», skrevet av Erdmann.

Nå er altså Domenico Juul Erdmanns kunst så bevaringsverdig, at det lille kapellet ved Blaker kirke har fått tildelt til sammen 2 millioner kroner fra Riksantikvaren for å sikre maleriene i det hvelvede taket for ettertiden.

Kilder:

Turid Gjørde
Harald Ringstad
Robert Bjørklund
NIKUTs rapporter
Wikipedia
Norsk kunstnerleksikon

Første stopp på turen var ved minnesmerket over falne ved Rustad den 17. april 1940. Femten norske soldater falt, blant dem var følgende tre fra Sørums: Trond Olav Bjerke, Arthur W. Olsen Jultun og Jomar Sigurd Nybø. Foto: Ingun Orderud

Vellykket tur til Finnskogen

Tekst og foto: Ingun Orderud

Lørdag 14. juni reiste Blaker og Sørums Historielag sammen med foreningen Norden på dagstur til Finnskogen for å lære mer om den spesielle kulturen der. Vi var 41 stk. med på turen, helt full buss. Og det var flere som gjerne ville vært med.

Dag Kjensjord, som opprinnelig kommer fra området, brukte bussturen til å orientere om Finnskogens historie, tradisjon og kultur. Bakgrunnen er at det på 1500- og 1600-tallet utvandret mange finner til skogene midt i Sverige og deler av Øst-Norge. Årsakene var blant annet overbefolkning og mangel på skogsområder til å drive svedjebruk i. Den folkegruppen som livnærte seg på denne måten ble kalt skogfinner. Det er beregnet at det i Norge nå lever ca. 500 000 mennesker med skogfinske aner, de fleste uten å vite om det. Skogfinnene har status som minoritetsgruppe i Norge.

Underveis gjorde vi et stopp ved minnesmerket over slaget ved Rustad 17. april 1940. 15 norske soldater falt der, mellom dem tre fra Sørums: Trond Olav Bjerke, Arthur Olsen og Jomar Sigurd Nybø. I tillegg mistet to norske sivile livet, samt et ukjent antall tyske soldater. 11 gårder ble brent ned. Verdt å minnes.

Neste stopp var Svullrya hvor vi fikk servert kaffe og vafler på Finnskogen Kro og Motell, før vi fikk en orientering om Norsk Skogfinsk Museum av faglig rådgiver Birger Nesholen. Vi måtte nøye oss med å se dette flotte bygget fra utsiden. Planen er at museet skal åpne dørene for publikum helgen 25.-26. oktober. Etterpå fulgte Nesholen oss bort til Finnetunet, hvor vi blant annet fikk omvisning i en røykstue og en interessant orientering om svedjerugen og hvordan den ble dyrket. Dette kornet gir gode avlinger, og i begynnelsen hadde finnene gode kår i skogene. Utover 1600-tallet begynte Norge å eksportere tømmer i stor stil, og ettersom svedjebruk går ut på å felle for så å brenne skog, ble dette forbudt. De fleste skogfinner var analfabeter. De ble i mange tilfeller fralurt skogen sin, og endte med å leve under svært kummerlige forhold. Svedjebruk foregikk likevel i smug til litt utpå 1800-tallet. Da er det ganske imponerende at både kunnskap og kultur er tatt vare på opp til våre dager. Men det er 60 år

siden noen på Finnskogen kunne snakke finsk, så språket har gått tapt.

Så gikk turen til Leiråker hvor vi besøkte Åsta Holth's hjem og praktfulle hage. Der ble vi møtt av hagegartner Torunn Nilsen Beck som viste oss både huset og hagen. Huset er nå museum. Åsta Holth (1904-1999) var av skogfinneslekt og skrev en rekke bøker med bakgrunn i dette. Hun arbeidet hardt for å gjenskape den skogfinske kulturen, og tok i 1970 initiativ til den årlige kulturfestivalen Finnskogdagene. Under festivalen erklærer området seg som selvstendig republikk i tre dager og heiser sitt eget flagg. Åsta Holth var selvskreven president i Republikken Finnskogen så lenge hun levde. Det kan også nevnes at hun skapte en egen finnskogbunad etter grundige studier av gamle folkedrakter. Flere detaljer om denne interessante kvinnens liv og virke kan søkes opp på nettet.

Siste stopp var Skasenden Spiseri ved Skasenvatnet. Der spiste vi middag, og tok oss god tid til hyggelig samvær og livlig prat før bussen kjørte oss hjem igjen. En lærerik tur i vakre omgivelser - og med vakkert vær også.

Birger Nesholen fortalte om det nye museet, som skal åpnes siste helgen i oktober -25.

Den livsviktige svdjerugen

Finnskoghagen bød på mange nydelige motiver for ivrige fotografer, og det var mange fine plasser å sette seg ned for å finne roen.

Her er reisefølget foran Finnetunet. Nesholen fortalte levende og interessant om dyrking av svdjerug og om livet til de som innvandret til Finnskogen på 1500- og 1600-tallet.

Leder av Foreningen Norden Sørums, Rolf Reikvam, sammen med Torunn Nilsen Beck, hagegartner og ansvarlig for omvisninger i Åsta Holth's hus og hage.

Bildet viser jettegryta ved Orderudbekken Foto: Ingun Orderud

Kart til jettegrytene på Sørumsand.

Jettegryter i Sørum

- et vanlig, men ganske fascinerende naturfenomen rundt i landet

Av Ingun Orderud

En jettegryte er en rund fordypning i fjellgrunnen, ofte dypere enn den er brei. Bredden på de jettegrytene som er funnet i Norge kan variere fra noen desimeter til over tretti meter. Hvor mange som finnes vites ikke, det er så mange av dem at de ikke er registreringspliktige. Det er likevel vanlig å sette opp skilt for å vise vei til disse grytene, og de største kan sies å være turistattraksjoner. Her like ved Sørumsand vet jeg om to, men de er hverken registrert eller merket på noen måte.

De aller fleste jettegryter oppsto ved istidens slutt, og den vanligste forklaringen på fenomenet er at en breelv har satt stein og grus i turbulent bevegelse under isen. Under denne prosessen kunne store krefter bli konsentrert på et ganske lite område, nok til å grave ut et hull i selve fjellgrunnen. I teorien kan jettegryter fortsatt dannes eller utvides når stein settes i bevegelse i et elveløp eller langs kysten, men dette er en svært langsom prosess. Under de spesielle forholdene som var i slutten av istida gikk dette gjerne raskere, og store jettegryter oppsto mest trolig da. De jettegrytene som ligger utenfor dagens bekk- eller elveløp må avgjort være laget av breelver.

Jettegryte ved Orderudbekken

Den jettegryta som er avbildet her, ligger ikke langt fra Orderudbekken, men et par meter høyere i terrenget, 188 moh., og i en bratt skråning (rød X). Vi har visst om den i 20 år omtrent. Den dukka fram under ei rotvelte, men det var først da skogen ble hogd for noen år siden vi fikk bekreftet hva det var. Flere steder i Norge finnes det også halve gryter hvor den andre halvparten har bestått av is som senere har smeltet. Det kan jo være grunnen til at en del av sida mangler her, men ellers er det umulig å vite nøyaktig

hvordan forholdene var på den tida. Diameteren på denne jettegryta er ca. 70 cm, vil tro det er ganske standard størrelse.

Den andre jettegryta ligger like ved bebyggelsen (rød O), 180 moh. Dette er også ei halv gryte i en enda brattere skrent, omtrent like bred og mye høyere. Like ved stien, men skjult bak noen trær og ikke så lett å se. At det finnes flere slike i området, som ennå ingen har funnet, er vel ganske sannsynlig.

Nå har jeg leita litt rundt på nettet etter opplysninger om jettegryter, der finner man som kjent det meste. Og når det gjelder dette noe spesielle navnet, står det som følger: I norsk folketro er en jette en stor, voldsom og ofte uhyggelig skapning, vanligvis knyttet til fjell, skog eller vann. De kan ha overnaturlige evner og er ofte fiendtlige mot mennesker. I tidligere tider var det jo ingen som visste om istider eller andre geologiske prosesser, og en forklaring ønsket jo folk å finne på alt de ser omkring seg. At det måtte et troll til for å grave ut fjellet på denne måten høres da ganske logisk ut? Landet er fullt av navn på ting og steder med opphav i gammel folketro, det i seg selv er en ganske fascinerende historie.

Frogner sentrum i september 1954. Det er dette bildet Hans Ingar peker på når han minnes «gamle dager» på Frogner. Foto: Widerøe 1954, Sørums Bygdebok, b.5

Om FROGNER gjennom 80 år

- og om to som har bodd der det meste av sitt liv

av Anne-Marie Lund

Frogner - bygda lengst vest i Sørums - var en gang et jordbruksområde med husdyr og frodige åkrer. Kirka lå på ei tomt fra gården Frogner, den første ble bygget en gang på 1000-1100-tallet. Slik fikk bygda navn etter gården og kirka.

Hovedbanen fra Oslo til Eidsvoll ble åpnet i 1854, og Frogner stasjon stod ferdig på jord fra Nordre Frogner. Tidlig har viktige ferdselsårer gått gjennom bygda, og slik er det fremdeles. Med tilgang både til hovedstaden og nordover mot Trondheim med tog eller bil, er Frogner et attraktivt sted å slå seg ned.

Et tettsted i endring

Tettstedet Frogner er nesten ikke til å kjenne igjen fra slik det var til langt ut i 80-åra. Blokker og andre boliger er kommet i stedet for butikker, meieri og bensinstasjoner, slikt som var naturlige møteplasser for folk i «gamle dager».

- Se her, slik så det ut i Frogner sentrum da vi var unge! Hans Ingar Hattrem (87) viser oss et flyfoto tatt på femti-tallet. Bildet henger på veggen i boligen i Dueveien og holder minnene levende.

Han peker: -Her var meieriet, her møttes bøndene som leverte mjølk, og meierisalen var et populært forsamlingslokale. I bygningen var også Arild Holters butikk. Her er Bjerkheim, der var det kafe og bensin, det var BP-stasjon fra sist på 40-tallet. Der har

vi butikken til Finsen, der drev også Ingrid Finsen kafe etter krigen. Så var det Frogner Folkebad som ble bygd av sanitetsforeningen i 1932, huset rommet også møtelokale og helsestasjon. Fra 1969 ble det barnepark der, den første barneparken i Sørums kommune. Skolen ligger her, dette er lærerboligen, den er revet nå. Ny stor skole, bibliotek, kultursal og svømmebasseng er det kommet her nå, mens det eldste skolehuset er tatt vare på. Helt der nede ved brua var smia. Midt på 90-tallet ble Frogner Grendehus bygd på den tomten.

- Og der hadde du mange timer i dugnadsperioden! sier kona til Hans Ingar, Jorunn (84). Arbeidet med grendehuset på Frogner kommer vi tilbake til.

Ekte Frognerbeboere

Jorunn (f. Tornaas) og Hans Ingar Hattrem er verdige representanter for generasjonen som har levd på Frogner helt fra krigens dager. De har vært aktive og godt kjent i lokalmiljøet, som de begge har satt sitt preg på; Jorunn mest som avholdt lærer på Frogner skole, Hans Ingar særlig for utrettelig innsats for Frogner Grendehus.

De har begge spesielle barndoms-historier som henger sammen med tida da de ble født.

Hans Ingar ble født i 1938, og hans mor døde rett etter fødselen. Den gang var det dessverre ikke uvanlig at kvinner døde i barsel. Da moren ante at dette ikke ville gå bra, sa hun til kusinen sin

Mye moro på Frogner! Et muntert opptog i 50-åra med Shell-stasjonen som bakgrunn. Finn Eldevik foran med trekkspill. Bakerst er Sigrid Eldevik, foran henne Rønnaug Eldevik ved siden av Hilmar Bjerke. Foto fra Lieunghs fotosamling, Sørums Bygdebok, b.5

Villaer i Frognerveien sør for jernbaneundergangen. Den toetasjes røde villaen tilhørte Helga Eldevik og Sigrid Tornaas. Foto: Widerøe 1964, Sørums Bygdebok, b.5

som var til stede: «Du må ta deg av gutten min!» - Dette løftet holdt tante Solveig. Hun hadde ikke egne barn, men ble min gode «mamma» i oppveksten, forteller Hans Ingar. – Og senere ble hun «bestemor Krøderen» for oss alle, legger Jorunn til. Hans Ingar flyttet etter hvert til sin far på Frogner. Han var da blitt en stor gutt på ti år.

Da Jorunn ble født i Oslo i 1941, var det krig. Familien hennes ble hardt rammet.

Foreldrene, Sigrid og Knut Karstein Tornaas, ventet sitt andre barn våren 1943, og i mai fikk Jorunn en lillebror. Men faren fikk aldri se den lille gutten. Han var blitt arrestert av tyskerne i mars, fordi han hadde vært med på å danne ei Milorg-gruppe og utgi en illegal avis. Først ble det avhør på Møllergata 19, deretter overføring til Grini. Så ble han sendt til utryddelsesleiren Natzweiler i Frankrike, et fryktelig sted der politiske fanger skulle forsvinne i «natt og tåke», altså tilintetgjøres. Han ble evakuert derfra til Dachau i Tyskland i 1944, da amerikanerne overtok. Da var han fremdeles i live. Men skjebnen slo hardt, rett før krigen var slutt, fikk han tyfus og døde i februar 1945.

Jorunns morfar, Sigmund Eldevik, var lærer på Frogner skole, og moren hennes tok med barna og flyttet til lærerboligen på Frogner da ektemannen ble arrestert.

Lærer Eldevik var en av dem som ble sendt til fangeleir i Kirkenes i 1942, fordi de nektet å melde seg inn i nazistenes forbund for lærere, Lærersambandet. Nyrene hans ble ødelagt etter tortur (stokkeslag). Han hadde protestert mot urett mot en

medfange. Han ble aldri frisk igjen og døde i 1948.

Da det endelig ble slutt på krigen våren 1945, ventet familien med håp om at Knut Karstein skulle komme tilbake, og det tok en stund før de fikk den endelige beskjeden om han var død.

- Han var den eneste som ikke kom hjem av dem fra Sørums, forteller Jorunn. - Mor måtte først og fremst ta seg av oss barna. Det må ha vært utrolig tungt med en slik sorg å bære på. Jorunn husker litt fra 1945 som illustrerer hvor hardt det var.

-Før jul kom noen av kameratene fra Milorg på besøk. De ville vise omtanke for oss. Knut og jeg var pyntet i matrosdress og -kjole, så det var en begivenhet. Dette besøket var en stor påkjenning for mor, og til slutt måtte hun si: «Dere må ha meg unnskyldt», hun orket ikke mer.

Å vokse opp på Frogner på femtitallet

Men Jorunn har likevel flest lyse og gode barndomsminner. Jorunns mormor, Helga Eldevik, og datter Sigrid bygde hus på Bakketun i Frognerveien og flyttet dit i 1949, da var mormoren også blitt enke. Det var viktig at familien holdt sammen og hjalp hverandre, på den måten klarte de å leve videre og gi barna den tryggheten de trengte.

Utendørs var det også trygt. Naboene kjente hverandre og hverandres barn og hjalp til der det trengtes med stort og smått. Enda var det nesten ingen biler å passe seg for, ungene kunne leke overalt. Jorunn hadde en stor venninneflokk, mange har hun kontakt med fremdeles. - Innblanding fra voksne var det lite av, sier Jorunn,

- men de ropte oss inn til kvelds og ga klar beskjed om at vi ikke skulle være lenger unna enn at vi hørte det!

Av organiserte aktiviteter var det få. Jorunn husker at broren, Knut, satte i gang den første speidertroppen på Frogner, men det var bare for gutter. (Speiderbevegelsen hadde klart skille mellom kjønnene, jente- og gutte-speidere var i hver sine organisasjoner den gangen.)

- Det var blitt et skolekorps, men jeg fikk ikke lov å begynne der selv om jeg hadde litt lyst., sier Jorunn. - Både spilling og marsjering så morsomt ut. Derfor husker jeg godt da «Lillesøster» Slemdal og jeg fikk gå foran i 17. mai-toget og bære det store flagget. Da fikk vi også marsjere, og det var vi flinke til!

- Idrettsplassen var samlingsstedet 17. mai, forteller Hans Ingar, og i mange år kjente vi alle som var der! Idrettsplassen ble anlagt helt på slutten av 40-tallet på det stedet den ligger nå. Far, som var ansatt i et firma som het «Maskinell Nyrydning», planerte ut området. Jeg husker de hadde tre svære svin av noen bulldosere på seks tonn. Den gangen virket de kjempestore, men det er vel som en alminnelig landbrukstraktor i dag, humrer han.

Jorunn husker at det var et håndball-lag som hun og venninnene var med i. - Naboene våre var trenere, så det var nært og trygt.

Nå er det mange og varierte idrettstilbud på Frogner, og både barn og barnebarn har hatt mye glede av det!

Kortreist romanse

Jorunn og Hans Ingar husker ikke helt når og hvor de la merke til hverandre første gang, for ungdommene samlet

seg mange steder. Det var idrettsplassen og flere kafeer, dessuten var foreldrene deres omgangsvenner. – Oppe hos Hans samlet ofte gutta fra nabolaget seg. De møttes mest for å drive med moped og biler. Da hendte det at det kom noen jenter også! ler Jorunn.

Etter folkeskolen reiste de daglig med toget i hver sin retning, men begge hadde «basen» på Frogner i ungdomstida.

Jorunn tok toget til Lillestrøm og tok artium der i 1961.

Hans Ingar gikk realskolen på Jessheim, og deretter bar det ut i verden. Den gangen var det å dra til sjøs en mulighet for ungdom som ville ut og se verden. Samtidig tjente de penger.

Han forteller: - Mellom 2. og 3. real hadde jeg sommerjobb på tankskip. Den fikk jeg gjennom en slektning som var kontorsjef i rederiet. Vi var da en tur inn i Svartehavet og ut igjen. Byssa ble min arbeidsplass. Det passet meg bra, for jeg har alltid likt å lage mat. Livet på båt ga mersmak, så året etter mønstret jeg på før eksamen, for jeg visste at jeg ville ut igjen.

Først lastet vi i PG, som Den Persiske Gulf ble kalt blant sjøfolk. Så ned til Sør-Afrika og til India, ja, vi var rundt i hele verden. Men vi fikk ikke sett oss om så mye! Oljetankere lastet og losset utenfor havnebyene. Det var mest jobb og lite fri. En periode jeg var ute i 16-17 måneder, hadde jeg en dag fri! Da var vi i Calcutta, som byen het den gangen. Men jeg trivdes med livet om bord så lenge det varte.

Jorunn holdt seg innenlands. Hun tok lærerskolen på Sagene, og som ferdig lærer i 1963 begynte hun på Frogner skole der hun var i mange år. I mens økte elevtallet og skolehverdagen endret seg. Jorunn fulgte med i tida og var fornøyd med yrkesvalget.

I de neste årene ble det giftermål og husbygging i Frognerveien. Ikke minst ble det tvillinger, så det var nok å gjøre!

Travle år med meningsfylte oppgaver

Jorunn var en lærer med ekstra omsorg for elever som strevde, så da jentene var blitt store og det ble tid til å tenke på videreutdanning, var valget lett. Det måtte bli spesialpedagogikk. I to år reiste hun til Sandvika. Etterpå tok hun to år med veiledningspedagogikk på Blindern, for kunnskapstørsten var stor!

På trappa til Finsens kafe ca.1950. Bak fra v. Jorunn Finsen, Knut Tornaas, Kari Olsen, Liv Slemdal, Tove Slemdal, Sigbjørgh Mathisen (ansatt på kafeen), foran Jorunn Tornaas og John Bjerke. Foto fra Jorunn Hattrem, Sørums Bygdebok, bind 5.

Etter noen år i veiledningstjenesten i Sørums, ble hun inspektør på Skåningsrud skole og ressurscenter resten av yrkeslivet.

Hans Ingar, som er en allsidig kar, fant seg godt til rette på landjorda. I stedet for jobb på oljetanker, ble det oljeselskapet Mobil, så han var fremdeles i energibransjen. Byssa ble byttet ut med kjøkkenet hjemme, for interessen for matlaging tok han med seg videre. Det har vært til nytte og glede for familie og venner i alle år, og nå er det han som står for middagen.

Det var mange sosiale treff på Frogner, og Jorunn og Hans Ingar deltok i det meste. I tillegg til at folk besøkte hverandre hjemme, var det ofte store fester som ble arrangert av forskjellige lag og foreninger, som for eksempel Vel'et, Bondelaget og Idrettslaget. Meierisalen ble brukt til slike sammenkomster, og det var alltid fullt hus. Da Frogner Meieri ble solgt i 1986, mistet Frognerfolk dette lokalet, og ideen om et grendehus ble født.

Grendehus, samhold og dugnadsinnsats

Hans Ingar forteller: - Utpå morrakvisiten etter en fest samlet noen seg utenfor meieribygningen, og der og da begynte planlegginga! Det var stor enighet om at vi måtte ha et nytt forsamlingslokale nå når meieribygningen skulle selges.

I ukene som fulgte ble det dannet et interimsstyre blant oss som lekte med

tanken. Vi ønsket å få med oss folk fra mange forskjellige yrkesgrupper, slik at flest mulig fagområder ble dekket.

Det viste seg å være lurt! For eksempel hadde vi en murer som la alle hjørnene. Grendehuset ble et stort bygg (40 m langt) som ble murt opp av Leca. Maks høydeavvik var 5 cm, og da vi målte opp til slutt, var avviket bare 2 cm! Godt og grundig fagarbeid!

- Men mye måtte ordnes før dere kom så langt, skyter Jorunn inn.

- Styremøtene var vanligvis hjemme hos oss, og dem var det mange av! Det måtte skaffes tomt, gjøres behovsanalyse og lages romplan ut fra hva involverte lag og foreninger ønsket seg. Hans Ingar utførte råskissene, og måtte sette seg inn i krav og forskrifter. Erfaringen fra byssa på tankskip kom til nytte, han visste godt hva som trengtes på et storkjøkken. Både kjøkken og garderobes, dusjrom og HC-toalett ble raskt godkjent.

Hans Ingar legger til: - Vi hadde også en arkitekt med «på laget». Han gjorde finteigninga – gratis!

Han som gikk inn som byggeleder, ledet arbeidet på Minnesundbrua, og undergangen ved Åråsen, og hadde kunnskap om det meste. - Han holdt meg litt i øra! ler Hans Ingar.

Finansieringen var et kapittel for seg. Dette kom til å koste mye, selv om det meste av arbeidet skulle gjøres gratis som dugnad. Da planene var klare, dro de Frogner rundt for å selge andeler.

-Det var egentlig veldig trivelig, sier Hans Ingar med et smil. -Så å si alle var glade for at det skulle bli grendehus og kjøpte andeler! En kunne kjøpe både A-andeler for 5000 kr eller B-andeler for 500 kr. Den største andelshaveren var Frogner Sanitetsforening. De hadde nylig solgt Folkebadet og bidro med 30.000 kr. Andre store bidragsytere var bondelaget og velforeningen. Til sammen ble det en million! På den tida var det mye penger. Dermed var det bare å sette i gang. Randi Slemdal organiserte dugnadsarbeidet, og hver lørdag kokte hun ertesuppe til deltakerne. -Hun var kjempestreng, sier Jorunn, -det var ikke så lett å svare «nei» når en ble kalt inn av henne!

Dugnad gjennom to år kan likevel ta knekken på folk, og av de 400 som deltok, var det så klart noen få ildsjeler som var der støtt. - Men det var jo mest moro, understreker Hans Ingar. - Da bygget var under tak, feiret vi med den første festen. Det var midt på vinteren og kaldt, så vi brukte to diesel-aggregater til å varme opp. Stemningen ble god, og ingen frøys!

Årsaken til at vi klarte å fullføre prosjektet, var all moroa! slår Hans Ingar fast.

Huset ble innviet høsten 1994, selvfølgelig med en festlig sammenkomst. Siden har det blitt brukt ved utallige anledninger, mest til fest og feiring. Men mest kjent ble nok Frogner Grendehus fordi Orderud-saken ble holdt her. Bilder fra grendehuset ute og inne ble sendt på riksdekkende TV i ukesvis. Da var det 136 personer inne i salen, det var vel så vidt innenfor brannforskriftene.

Frogner er fremdeles et godt sted å bo

Fortellinga om grendehuset er ei fortelling om samhold og hva en kan greie ved å løfte i flokk. Fortsatt drives grendehuset for en stor del på dugnadsbasis. Velforeningen holdt på å bli nedlagt for noen år siden, og Hans Ingar innkalte til ekstraordinær generalforsamling. Da kom det nok folk til at et styre ble dannet, og flere av dem var nyinnflyttet. De skjønnte at en slik forening er nyttig i et lokalsamfunn og tok ansvar.

At tettstedet Frogner har gått gjennom store forandringer, er Jorunn og Hans enige om. De er også enige om at det har vært et godt sted å bo.

Folkets røst
ved innvielsen av
FROGNER GRENDEHUS
Lørdag, 26.november 1994

Mel: Julekveldsvise (Alf Prøysen/Arnljot Høyland)

Når båndet nå er klippet, og mye klokt er sagt
av disse som har ansvar og ordet i sin makt.
Vil stor og liten bruker få danne blandet kor
og hilse i fra folket som her i Frogner bor.

Et grendehus har lenge vært ønskedrømmen vår
et møtepunkt i bygda - der mye foregår.
Til dem som hadde motet og styrken til å dra
det hele trygt i land - sies tusen takk i da'.

Men uten dugnadsånden og deg og meg så var
det ikke blitt no' hus, nei den saken er da klar.
Om selvsakert sånn til vanlig, er lite akseptert -
så sier vi med stolthet: "Det her er flott levert".

Her er det mang en "snekker" og andre som har gitt
oss time etter time - en bit av livet sitt.
Med tilskudd fra Kommunen og tippemidler har
vårt andelskjøp og loddssalg gitt kroner så det bar.

Vi fikk no'n nye venner mens bygget reiste seg -
at samhold gjør oss sterke, det lærte du og jeg.
I vakkert hus med trivsel skal gjest fra fjern og nær,
bli ønsket varmt velkommen til fellesskapet her.

Ja, huset vårt skal fylles med alvor og med lek,
med møter, fest og tilbud til deg som er litt sprek.
Og alle gen'rasjoner kan her få hygge seg,
for innholdet og bruken bestemmer du og jeg.

Det vi virkelig vil - det får vi til!

Vi takker oss selv for innsatsen ved et samstemmig:
HURRA ! - HURRA ! HURRAAAAAA!

G.L.

Sangen til innvielsen av Frogner Grendehus er et godt eksempel på Gro Langelands eminente sanger til spesielle anledninger. Den er sangbar, stemningskapende og innholdsrik, akkurat slik en festsang skal være!

Selv har de flyttet fra enebolig med stor hage i Frognerveien til blokkleilighet i Dueveien. Her har de bodd i åtte år nå. Leiligheten er luftig og lys med stor balkong og en fantastisk utsikt mot jorder, skog og nye boligområder. Bilder, møbler, bøker og annet gjør rommene vakre og innbydende. Heis og at boligen er på ett plan, gjør at de kan bo her selv om helseproblemene skaper utfordringer i hverdagen. De trives godt her begge to.

-Mye bra skjer på Frogner nå også, og framtida må nye generasjoner ta seg av. Det kommer de til å klare på sin måte, etter sine behov, fastslår Jorunn. -Utviklingen her er som andre steder. Det gamle kommer aldri tilbake, alt endre seg med tida, sier Hans Ingar, og legger til at det er viktig å tenke tilbake og vite hvordan det var før. Slik forstår en hvordan folk alltid har tilpasset seg forandringer og tida de lever i.

Flott å se at de aller yngste stilte godt forberedt og gledet seg til å se leikarringdans.

Dag-Ivar Winding Sørensen (t.h.) og Dag-Einar Hellerud (t.v.) mottok sjekk og diplom på vegne av den faste arbeidsgjengen. I midten står Kristoffer Andersen, styreleder i Fortidsminneforeningen Oslo og Akershus avdeling.

Slora Mølles Dag

- En dag med dans og glede, vemod og overraskelser

Tekst og foto: Randi Fjørstad

Nok en nydelig «mølledag» er gjennomført. Søndag 15. juni møttes store og små på Slora Mølle for å hygge seg med musikk, dans, kaffe og vafler (iflg. Dag-Einar Hellerud verdens beste) servert av Blaker Bygdekvinnelag, fuglekassesnekring, hesteskokasting og loddssalg. Og ikke minst for å treffe kjente og kjære.

En hyggelig tradisjon med Slora Mølle i sentrum, 20 år etter at den ble vedtatt restaurert.

Sørum Leikarring underholdt tradisjonen tro med dans. Fem par svingte seg ganske så lett på tå i både vals og reinlender, samt et utvalg ulike folkedanser, bl.a. pols fra Meråker. De ble flott akkompagnert av Erik Jødahl på trekkspill og Arvid Stennes på fele.

Vemodets stund

Glommabredden janitsjar har gledet oss med sin musikk helt fra første gang Slora Mølles Dag ble arrangert. Og i alle disse årene har Bjørn Jødahl svingt taktstokken, og ledet sine musikere entusiastisk og trygt gjennom et variert program. Til stor glede for oss alle.

Nå er det slutt. Bjørn dirigerte sin siste konsert. Det er heldigvis ikke slutt for orkesteret, men de må ut og søke etter en ny dirigent. Vi er jo ikke helt sikre på at taktstokken blir lagt helt på hylla av Bjørn heller, men tiden var iallfall inne for Blaker og Sørum Historielag, med Slora Mølles dugnadsgruppe i front, å takke Bjørn Jødahl for innsatsen som har gledet så mange.

Dag-Einar Hellerud holdt en fin takketale, og pekte på at det er en ære for oss at den siste konserten med Bjørn som dirigent ble lagt til Slora Mølles Dag. Han overrakte blomster, og i tillegg fikk Bjørn også et takkebrev med gode ord, godt egnet til å henge opp på veggen. Vi ønsker Bjørn Jødahl lykke til videre - som pensjonistdirigent!

Gledelig overraskelse - heder og ære!

I forrige nummer av Sørum-Speilet kunne vi melde at Slora Mølle var nominert til Fortidsminneforeningen og Stiftelsen Unis vernepris for 2025.

På Slora Mølles Dag ble juryens avgjørelse avslørt. Slora Mølle er en av to kandidater som i år får hederlig omtale og en sjekk på kr 25 000. Veldig, veldig hyggelig, og en stor ære som er arbeidsgjengen på mølla vel fortjent!

Diplom og sjekk ble delt ut av styreleder i Fortidsminneforeningen Oslo og Akershus avd., Kristoffer Andersen, som leste opp juryens begrunnelse:

«Heiderleg omtale vert gjevne til Slora Mølle i Blaker og Sørum, Historielag for å ha sikra mølla som kulturminne gjennom godt restaureringsarbeid og vedlikehald over tid.

Her har det vore mølleverksemd sidan før 1666. Dagens møllebygning blei reist i 1908 etter ein brann. Mølla fekk då installert elektrisk generator for likestraum og var i drift fram til 1962.

I 1995 kjøpte Blaker og Sørum Historielag anlegget. Mølla var då sterkt til nedfalls.

Sidan den gongen har yrkesaktive og pensjonerte fagfolk hatt ein omfattande jobb med å sikra bygningen, maskinane og

vasstilførsel. Dette er et arbeid som går føre seg kontinuerleg. Det siste var gjenoppbygging av turbinrøyret og rekonstruksjon av turbinhuset som nyleg var ferdig då juryen besøkte anlegget.

Slora Mølle er blitt ein møteplass for entusiaster i venneforeninga og ein plass der folk i bygda samlast ved større arrangement.

Juryen meiner Slora Mølles Venner fortener ein heiderleg omtale for arbeidet dei gjer og har gjort. Gratulerer!»

Redaksjonen i Sørums-Speilet slutter seg entusiastisk til gratulantene, og vil også påpeke at Fortidsminneforeningens hovedpris på kr 100 000 ikke ble delt ut år.

Den første åpne dagen på Slora Mølle ble holdt 20. september 2008. Venneforeningen ble stiftet året etter, den 7. juni 2009. Fra 6. juni 2010 har dagen blitt kalt Slora Mølles Dag.

Bjørn Jødahl dirigerte sin siste konsert med Glommabredde.

Kniven i grøfta

En liten bit av Sørumsands historie

Tekst og Foto: Ingun Orderud

Gjennom Sørumsand renner en liten bekk. Den starter ved Lintjenna og passerer gjennom Dammen, som en gang var stedets drikkevannkilde. (Senneruddammen står det på kartet. Her må kartverket ha gjort en feil, for den ligger ikke på Senneruds grunn.) Bekken renner videre forbi Sennerud barnehage og inn i en kulvert nede ved sykkelparken. Derfra går den i rør hele veien gjennom bebyggelsen til den passerer gjennom det gamle renseanlegget og ut i elva ved båthavna. Langs den øvre delen av bekkeløpet gikk i sin tid delet mellom kommunene Blaker og Sørums.

Så over til koblingen mellom bekken og denne kniven. Knivens nåværende eier Stein Ihler, er oppvokst i Rebakken på Sørumsand. Han var 6-7 år på denne tida, så det må ha vært tidlig 60-tall. Arbeidet med å legge bekken i rør var i gang, og det ble gravd en grøft fra idrettsplassen og ned til elva. Arbeidet var nådd dit hvor parkeringsplassen foran renseanlegget ligger i dag, og dette var svært spennende for en liten guttunge. Stein fikk med seg matpakke hjemmefra og tilbrakte mye tid med arbeiderne fra kommunen. Spiste sammen med dem i brakka, noe de sikkert også syntes var trivelig. En dag fikk han øye på denne kniven nede i grøfta og plukket den opp. Han viste den fram, men det var ingen som syntes det var noe spesielt ved den, så han fikk lov å ta den med hjem. Han

brakte den som leketøy en stund (på den tida var det å leke med kniver helt greit), før den ble lagt i garasjen og glemt. I senere tid ble den gjenfunnet og pusset opp.

Da kom jo også spørsmålet om hva dette egentlig er, for kniven måtte jo ha en historie. Etter et søk på nettet, kommer det fram at dette er en tysk variant av den nederlandske stormdolken M1917, et nærkampvåpen kan det se ut som. Lengde 27 cm. Det er preget inn et tall, antagelig et produksjonsnummer, og et lite symbol som ikke lar seg tyde pga. slitasje. Ingen logo som kobler den direkte til den tyske hær, men nummeret kan tyde på at dette er tilfelle. Det var jo også stasjonert svært mange tyske soldater på Sørumsand under krigen. Men hvorfor akkurat denne

soldaten tok med kniven sin ut på tur, og hva som skjedde da han kom hjem uten, det tier historien om.

Leder Per Stykket overrekker blomster til Asbjørn Langeland.

Felles OLSOK-markering på Frogner

Av Randi Fjørstad - Foto: Ingun Orderud

I år inviterte Blaker og Sørum Historielag, Sørum Bygdekvinnelag og Frogner kirke til felles markering av Olsok den 29. juli. Markeringen startet med vesper/gudstjeneste i Frogner gamle kirke kl. 18, og fortsatte med foredrag om «Pilegrimstradisjoner i vår tid» i Frogner «nye» kirke, som fyller 100 år i år. Jubileet skal feires senere i høst.

Drøyt 100 personer fant veien til arrangementet. Den gamle middelalderkirken var m.a.o. fylt til randen da biskop emeritus Tor B. Jørgensen innledet gudstjenesten med å fortelle om Olav den hellige, som falt i slaget på Stiklestad denne datoen i år 1030. Om fem år er det hele 1000 år siden Olav den hellige døde.

Jørgensen tok utgangspunkt i at mye er uklart rundt Olav den helliges liv og virke, men at sagaene forteller at da han døde ble han ført til Nidaros ved Nidelvens breidd. Der ble han gravlagt ved Klemenskirken. Dette var en kirke bygget av tre, og den var den første kirken bygget i Trondheim. Ifølge sagaene begynte det å skje mirakler ved graven, og det førte til krav om at Olav måtte få et verdigere gravsted. Ett år og fem dager etter slaget på Stiklestad, ble derfor kisten gravd opp og plassert over høyalteret i Klemenskirken. Det tok ikke lang tid før pilegrimer begynte å valfarte til Olavs grav. Interessen ble forsterket da skrinet med levningene senere ble flyttet til høyalteret i den storslagne Kristkirken, og ytterligere forsterket da det i år 1152/1153 ble opprettet bispesete i Nidaros.

Etter gudstjenesten, som ble avsluttet med vakkert orgelspill av kantor Daniel Bjørlo, gikk alle over til Frogner nye kirke. Per Stykket (lederen for historielaget) ønsket alle velkommen, og fortalte om at historielaget i år ble den glade mottaker av hele kr 93 941,00

fra Romerike Sparebanks Lokalbidrag. Historielaget hadde meldt inn et tiltak om å ruste opp pilegrimsleden som går gjennom deler av Sørum. Dette tiltaket hadde mange av bankens kunder gitt sin stemme til, så på sensommeren/tidlig høst i år skal arbeidet starte.

Så var det tid for «Pilegrimsvandring i vår tid» med Asbjørn Langeland. Et stort og interessant tema om en gammel kristen tradisjon som har fått nytt liv i vår tid. Langelands egen interesse for pilegrimer og leden som går gjennom Frogner fødtes i møte med to gjennomvåte og frosne pilegrimer. Han møtte dem en kald oktoberdag i 2013. De to vandrerne var fra Australia og lette etter et tørt overnattingssted. De så mørkt på å overnatte nok en natt i et vått telt. Det endte med at han kjørte dem til Arteid på Kløfta. Der har pilegrimene fra Australia i takknemlighet skrevet i gjesteboken at de endte der ved hjelp av en god samaritan! Ingen dårlig attest.

Olav Haraldsson døde som nevnt under slaget på Stiklestad i 1030. Allerede året etter ble han erklært helgen. Det førte til at pilegrimer fra hele Norden begynte å valfarte til Olav den helliges grav. Både kirken og andre styringsorganer la til rette for det. Vandringene førte til etablering av overnattingssteder i fjellheimen. F.eks. ble pilegrimskirken på Dovrefjell (Øysteinskirken på Hjerkin) bygget ca. år 1300. I år 1070, førti år etter at Olav ble erklært martyr og

helgen skrev erkebiskopens sekretær, historikeren Adam av Bremen:

«Ved hans (Olav den helliges) grav virker Herren den dag i dag med de største helbredelsesundere. Og folk som tror at de kan hjelpes gjennom den hellige manns fortjenstfulle gjerninger, strømmer dit langveis fra».

Men så kom Martin Luther (1483-1546). Han tok sterk avstand fra all helgendyrkelse og alle former for pilegrimsreiser. I den protestantiske delen av Europa ble pilegrimstradisjonen nesten borte helt fram til vår tid. Reformasjonen i 1537 førte til forbud mot pilegrimsvandring og mot olsokfeiring. Tross forbudet fortsatte enkelte bygder å holde tradisjonen i hevd uten at myndighetene grep inn. Etter å ha ligget i dvale i flere hundre år våknet interessen for nasjonale tradisjoner i kunst og diktning, og for kunnskap om det religiøse liv i middelalderen. I år 1897 ble Trondheim 900 år. Da sto forfatteren Bjørnstjerne Bjørnson og prest og folkehøgskolelæreren Christoffer Bruun i spissen for en stor olsokmarkering. Men Nidarosdomen fikk de ikke bruke til feiringen den gangen. Den protestantiske kirken mente nok på den tiden at olsokfeiringen var for katolsk.

I 1930 ble 29. juli offentlig flaggdag i Norge. Samme år, på 900-årsdagen for slaget på Stiklestad, ble Olsok for første gang etter reformasjonen feiret som festdag i den norske kirke.

Kari Dræge Hagen, Kari Tveit Mjønerud og Ragnhild Semb fra Sørums Bygdekvinne-
lag sto ansvarlig for deilig rømmegrøt. På bildet til høyre står i tillegg Berit Daae, leder av
kirkejubileumskomiteen.

Under krigsårene 1940-45 brukte imidlertid Quisling og partiet Nasjonal Samling «Olavsarven» og de gamle symbolene knyttet til den. Det førte til at olsoktradisjonene i Norge lå døde i flere år. I motsetning til den protestantiske kirke, har både den romersk-katolske kirken og den ortodokse hatt ubrutte pilegrimstradisjoner opp til vår tid (med unntak for Sovjet-perioden).

I Norden har Færøyene lagt sin nasjonaldag til 29. juli. Der kalles dagen for «Olavsøka». Navnet stammer fra det norrøne «Olavsvaka» og betyr våkenatt for Olav. I Norge er Olav den hellige og Olsok inspirasjonskilden til bl.a. Stiklestadspelet, fremført første gang i 1954. I Tyldalen ble det satt opp et spel i 1975, som bygde på gamle pilegrimstradisjoner i Østerdalen. Dette er bare to eksempler av mange.

Langeland avsluttet foredraget sitt med en fin presentasjon av pilegrimsovernatningssteder langs leden i Sørums og litt inn i Ullensaker. Han hadde også samlet tall fra 2024, og kunne fortelle at vandrere som ankom Nidaros Pilegrimsgård i 2024 kom fra 39 land. 74 % av disse fordelte seg på Tyskland, Norge, Nederland, Sverige og USA. Fordelingen mellom kvinner og menn var 54 % kvinner og 46 % menn. Aldersfordelingen var 39 % 20-49 år, 47 % 50-69 år og 6,25 % var mellom 70-79 år. Og som Langeland nevnte: 80-åringene går også, men de slår ikke ut på statistikken.

Langvandrere ut fra Oslo (de som går hele leden fra Oslo til Nidaros under ett) har økt jevnt og trutt. En oversikt fra perioden 2010 til 2024 viser under 100 registrerte vandrere i 2010 og 2011, ca. 400 vandrere i 2016 og 2017, litt over 600 i 2019. Så kom korona-årene og tallet sank til under 300 i 2021, for så å stige betraktelig de neste tre årene. I 2024 ble det registrert over 900 langvandrere ut fra Oslo.

En fin gudstjeneste i gamlekirken og et interessant foredrag i nykirken ble avsluttet med god rømmegrøt og rød saft, laget og servert av Sørums Bygdekvinne-
lag. Folk hygget seg og tok seg god tid til en prat. Ute var sommerens hetebølge over og lungene kunne fylles med deilig frisk luft. Bedre kan det knapt bli.

Vesper er en tidebønn som skjer ved solnedgang eller kl. 18.00. Navnet Vesper er det latinske ordet for «aften», «kveld». I Norge er vesper ofte en forkortet høymesse kalt aftensang, særlig feiret på søndager og helligdager.

Biskop emeritus Tor B. Jørgensen

Kristkirken var forløperen til Nidarosdomen. Den ble bygget i perioden 1067-1093. Det finnes fortsatt rester av Kristkirken gjemt dypt inne i murene til Nidarosdomen. I sin tid var Kristkirken en storslagen kirke, også sammenlignet med mange samtidige kirker i England og øvrige deler av Europa.

Bryllupsfeiring i 1901

Av Anne-Marie Lund

Den 6. mars 1901 giftet Nathalie Pedersen fra Kristiania seg med Hjalmar Mørk fra Mork i Blaker. Det må ha vært et storslått bryllup. Det ser vi av bryllupsbildet; her er flott brudgom, yndig, hvitkledd brud og mange brudepiker. Hvor mange gjester det var og hvor feiringen fant sted, vet vi ikke sikkert. Antall brudepiker tyder på at det var et stort selskap.

De fleste bruder den gangen hadde farget eller sort kjole. Da kunne brudekjolen brukes ved mange anledninger senere. Mange pyntet seg med hvitt slør og en krans av blomster eller myrt i håret på bryllupsdagen. Men rundt 1900 var hvit brudekjole kommet på moten, og kan hende Nathalie var en av de første i bygda som giftet seg i hvitt fra topp til tå. Det ble mer og mer vanlig, og fra 1920 og utover var de fleste «hvit brud». Hvitt var tegn på renhet og uskyld, og hvite klær var dessuten bevis på velstand, for de trengte mye stell og vedlikehold.

Til dette bryllupet ble det skrevet en sang som sannsynligvis ble sunget under middagen. Slike trykte sanger til spesielle anledninger («leilighetssanger») ble brukt av overklassen fra midten av 1800-tallet, og etter hvert er «festsanger» blitt noe vi alle har erfaringer med. Sangene ble diktet på kjente melodier, slik at de fleste kunne være med å synge. En sang kan si like mye som en tale, og allsang hever uansett stemningen rundt bordet!

I 1901 var det ikke så vanlig her ennå, så dette er antakelig enda et tegn på at ingenting ble spart på til dette bryllupet.

Sangen forteller om brudeparets kjærlighetshistorie. Bruden og hennes søster, Otilie, kom til Kjevli for å bli ekspeditriser på Urskog-Hølandsbanen, som åpnet i 1896. Etter hvert startet de også landhandel i huset ved stasjonen.

Men Nathalie ble truffet av Amors piler, og det ble bondesønnen Hjalmar fra Vest-Mork også. Så det ble gifting og barn og et langt samliv på gården, som de overtok og flyttet til i 1905. Elin Mørk har tatt godt vare på både sangen og bildet fra besteforeldrenes bryllup, og velvilligst lånt det ut til Sørumspeilet.

Kilder:

[snl.no/ kjole](http://snl.no/kjole)

aftenposten.no/ så var det den rosa sangen

Rettskrivningen i sangen er slik den fremstår i originalen

Bryllupssang fra 1901

Melodi: Se Norges blomsterdal

En Tertittbane gaar
Fra Bingsfoss op til Kjevli, Mork, til Urskog, Bjørkelang
Hver evig Dag saa lang.

Tra la la la la la
Og bringer Kaffe, Mel derop, og mangen Sukkertop,
Ja, mangen Sukkertop.

Ved Kjevli stanser den.
Geshäftig møder der en vever jomfru frem på Stand,
Saa myndig som en Mand.

Tra la la la la la
Hun vifter med et Lidet Flag og ekspederer fort;
Er kry naar det er gjort.

Den lille Bane blev
En elskling rent for Jomfru'n der, ja hendes Tidsfordriv,
Og hun dens lille Viv.

Tra la la la la la
Og bygdens Ungersvende var for henne lig et Nul,
Ja, bare noget Tul.

Men Banen stoppet jo
Ved Mork på Tur, ja, retur med, saavidt jeg haver hørt,
Og ei bag Lyset ført.

Tra la la la la la
Og Hjalmargutten var visst med en Gang, så af og til
Fik se den Pigelil.

En Skjelm var ogsaa med.
Han Amor kaldes, og for ham ei Hindring findes til;
Han bruger blot sin Pil.

Tra la la la la la la
Til Tertittbanen skjød han væk fra Pigens stille Sind,
Fik Hjalmar saa derind.

Nu Følgen ser vi her;
Der sidder Hjalmar vel fornøid med Banens forrige Brud,
Tilfreds med Amor-Gud.

Tra la la la la la
Og Kvevlistua faar engang, hvad der til nu ei var
«En kraftig Husbondsfar».

Et Hurra for de To
Skal runge her i Kvæld saa frit og velment som ei før.
Tre Gange tre vi tør!

Hurra hurra hurra!
Og Lykke skal i Stua bo, hvor Hjalmar fører hen
Nathalie sin Ven.

Takk til våre sponsorer:

interoptik

Nordfonna

Fokus Butikksenter, 1920 Sørumsand
Telefon: 63 86 60 70. E-post: nordfonna@interoptik.no
www.interoptik.no
Åpningstider: 10 – 20 (18)

Økland

X+IDE
xide.no

BYGDESERVICE

Sørums Begravelsesbyrå
Nilsen as Etabl. 1947
Besøk oss på www.nilsengravferd.no
Tlf: 63 82 88 80

Aurskog SPAREBANK

**Velkommen til lokalbanken
for hele Romerike**

Telefon: 63 85 44 40

Aurskog, Bjørkelangen, Jessheim, Sørumsand, Årnes

T&B Hansen

Installasjon AS

Ta vare på bilen din

**- VASK
BILEN
HOS OSS!**

Velkommen!

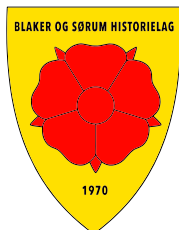
CIRCLE K SØRUM
TLF 63 86 80 50

CIRCLE K

Romerike Sparebank

// For deg og lokalmiljøet
rsbank.no

SØRUM-SPEILET

RETURADRESSE:
BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG
POSTBOKS 82
1924 SØRUM

ISSN 1894-8154

Jakten på Fortiden

Av Tom-Arne Ullersmo

Bøttelodd var et vektlodd som man brukte å veie varer med på 1800-tallet. De var ofte en del av et større sett med lodd, der det øverste loddet hadde form som en bøtte og kunne romme flere mindre lodd inni.

For å garantere riktig vekt, ble bøtteloddene nøyaktighet kontrollert og stemplet av Justervesenet. Loddene skulle samsvare med gjeldende standard.

Bøtteloddene var viktig for handel og økonomi i Norge. De ble brukt til å veie alt fra matvarer til andre handelsvarer.

Bøtteloddet på bildene her fant jeg på en av Bjerkegårdene på Frogner i 2015. Det er laget av dreid messing. I bunnen av dette loddet, som er ganske lite, ser man en hånd. Hånden betyr at det er håndlaget.

Loddene kunne også ha stempler som viste vekt og opprinnelse.